Zamoria Oravu jedovaté látky?

.veronika Šmiralová .marek Vagovič

Firma s väzbami na Smer chce v Istebnom separovať trosku, spolieha sa aj na milióny z eurofondov. Ekológovia aj aktivisti však varujú pred zamorením ovzdušia a podzemných vôd: v minulosti halda vykazovala aj rádioaktívne žiarenie. Petíciu proti nebezpečnej skládke už podpísalo viac ako 1 800 ľudí.

s likvidáciou skládky v Istebnom počítala už prvá Ficova vláda. V zámere, ktorý predložila vlani v decembri akciová spoločnosť OFZ, sa však uvádza, že firma zlikviduje len 11 percent zo 4,4 milióna ton odpadu. Spoločnosť OFZ chce odseparovať nebezpečné kovové podiely a nežiaduce prímesy. Kovy plánuje využívať ako druhotnú surovinu pri výrobe ferozliatin: zvyšok predá v stavebníctve, respektíve odvezie na riadenú skládku mimo areálu v Istebnom. Vyčistený areál chce následne zatrávniť a ponúknuť ho investorom ako priemyselný park, prípadne využívať na rekreačné účely. „Podľa mňa nejde o seriózne odstránenie environmentálnej záťaže, ale len o ekonomický zámer investora," myslí si ochranárka Ľubica Trubíniová.

Spoločnosť OFZ napriek tomu verí, že na sanáciu haldy dostane cez ministerstvo životného prostredia, ktoré riadi Peter Žiga (Smer), dotáciu z eurofondov vo výške 20 miliónov eur. Práce na skládke majú trvať desať rokov a dotýkajú sa troch obcí: Istebné, Párnica a Veličná, kde žije vyše 3 300 ľudí. Miestni obyvatelia sú znepokojení, protestnú petíciu už podpísalo vyše 1 800 ľudí. Obávajú sa najmä šírenia karcinogénneho chrómu a kontaminácie materiálu, ktorý bude spätne ukladaný na skládku. Ak navyše počas prác zafúka vietor, toxický prach sa môže šíriť aj na väčšie vzdialenosti. Zámer firmy OFZ podmienečne schvaľuje len Veličná: ak nedôjde k zvýšeniu hluku a prašnosti.

Obavy má aj Dolný Kubín: mestské zastupiteľstvo 26. februára 2015 rozhodlo, že požiada ministerstvo o zaradenie medzi dotknuté obce. Sanáciu haldy mesto podporí len v prípade, že nebude ohrozené životné prostredie a zdravie obyvateľov. Regionálny úrad verejného zdravotníctva v Dolnom Kubíne nemá k spôsobu likvidácie skládky zásadné pripomienky. Inšpekcia životného prostredia v Žiline sa zatiaľ k zámeru spoločnosti OFZ nevyjadrila: dostala ho totiž päť dní pred Vianocami 2014, takže nestihla vydať v zákonnej lehote stanovisko. Momentálne je zámer sanácie haldy súčasťou procesu EIA (posudzovania vplyvu na životné prostredie), ktorý zastrešuje ministerstvo životného prostredia.

.rádioaktivita

Pochybnosti vzbudzuje najmä nebezpečná povaha skládky. Podľa zistení .týždňa sa totiž robil v roku 1995 prieskum o rádioaktivite starých banských diel. Z archívu Štátneho geologického ústavu vyplýva, že ho robila firma Uranpres: zo všetkých skúmaných objektov pritom namerala najvyššie hodnoty práve v Istebnom. „V severnej a juhovýchodnej časti haldy stúpajú veľmi výrazne. Na juhovýchodnej strane sú zvýšenia výraznejšie a na rozsiahlejšej ploche, čo je už známka rádioaktívneho znečistenia. Je zaujímavé, že tak na severnej, ako aj na juhovýchodnej časti sú plochy so zvýšenými hodnotami roztiahnuté aj mimo haldy, čo značí, že tieto materiály sa dostávajú do okolitého prostredia," píše sa v dokumente, ktorý vypracovala firma Uranpres.

Podľa nej to bol dôkaz, že troska sa uvoľňuje do pôdy aj podzemných vôd: „Tieto hodnoty sú také vysoké, že sme ihneď upozornili vedenie OFZ, ako aj Okresný úrad životného prostredia v Dolnom Kubíne, pretože máme vedomosti o používaní tohto materiálu na výstavbu ciest. To môže mať dopad na životné prostredie regiónu." O záveroch firmy Uranpres bolo informované aj ministerstvo životného prostredia. Oravské ferozliatinárske závody napriek tomu predávali materiál z trosky až do roku 2004, teda celých deväť rokov. Firma však tvrdí, že o spomínanom výskume nič nevie: „K štúdii sa nemôžeme vyjadriť, pretože o nej nemáme žiadnu informáciu," reagoval Ľubomír Schwarzbacher, zodpovedný za komunikáciu OFZ. Firmu sme požiadali, aby nám ukázala povolenia, ktoré jej umožňovali predávať spomínaný materiál na stavbu ciest. Žiadne dokumenty nám však neposkytla.

Spoločnosť OFZ však nebezpečnú povahu skládky odmieta. Podľa výkonného riaditeľa firmy Branislava Klocoka nemala separácia trosky negatívny vplyv ani na životné prostredie. Odvoláva sa pritom na výsledky kontrol, ktoré si dali spraviť od roku 1992 (pozri rozhovor v rámčeku). Keď sme sa ho však priamo na mieste spýtali, či môžeme prísť na skládku s dozimetrom (prístroj na meranie rádioaktívneho žiarenia), zostal za-

Klocok: Môžu tam byť zakopaní aj politickí aktivisti

Ich firma chce na Orave separovať trosku. Aktivisti bijú na poplach, znepokojení sú aj obyvatelia dotknutých obcí. Výkonný riaditeľ spoločnosti OFZ Branislav Klocok však tvrdí, že žiadne nebezpečenstvo nehrozí.

viacerí odborníci tvrdia, že keď sa troskovisko otvorí, vyplávajú na povrch nebezpečné látky. Do ovzdušia môže unikať aj kontaminovaný prach, obávajú sa aj šesťmocného chrómu. Ako tomu chcete zabrániť?

Nemali by tam byť žiadne nebezpečné látky. Okolo troskoviska máme navŕtaných 17 kontrolných studní. Z nich sa berie povrchová aj podzemná voda na testy, ktoré robí každý mesiac nezávislá spoločnosť. Kontrola prebieha od roku 1992 a výsledky sú v poriadku. Keďže za dvadsať rokov únik nie je, nehrozí ani teraz. Štvrtinu z troskoviska sme odseparovali pred desiatimi rokmi: počas tohto obdobia nedošlo k zhoršeniu, ale naopak, k zlepšeniu situácie.

.ak sa tam nenachádzajú žiadne nebezpečné látky, je potrebné, aby sa to odstraňovalo?

Podľa ministerstva životného prostredia je to environmentálna záťaž s vysokým stupňom riešenia, preto je to charakterizované ako nebezpečná skládka. Od 50. rokov neexistuje evidencia, čo sa tam zakopalo, môžu tam byť zakopaní aj politickí aktivisti. Vždy je riziko, že tam dali niečo, čo tam nepatrí, ale nemyslíme si, že je tam nebezpečný odpad. Máme posudky, ktoré hovoria, že je to v poriadku.

.takmer 90 percent hmoty zostane na mieste v prašnej podobe. Je toto odstránenie environmentálnej záťaže?

Nebude to v prašnej podobe, bude to v podobe štrku. Celá troska sa

skočený. Neskôr nám firma OFZ poslala tri fotografie merania s dozimetrom z rôznych častí haldy, ktoré zvýšenú rádioaktivitu nepreukázali. No keďže troska zaberá plochu takmer 300-tisíc štvorcových metrov a rádioaktivita bola meraná len v niektorých častiach skládky, je dôveryhodnosť takýchto výsledkov sporná.

.nebezpečné kovy

Okrem toho: Okresný úrad v Dolnom Kubíne v roku 2001 rozhodol, že na skládku sa nemá ukladať nijaký odpad, treba ju zavrieť a rekultivovať. Dôvodom boli prekročené normy koncentrácie silne karcinogénneho chrómu v povrchových a podzemných vodách. V roku 2004 nariadil Obvodný úrad životného prostredia v Dolnom Kubíne prerušiť činnosť, ktorá súvisela so separáciou odpadu. Dcérska spoločnosť OFZ totiž nedodržiavala schválenú projektovú dokumentáciu rekultivácie ani termíny uzatvorenia jednotlivých častí skládky. Firma dostala aj pokuty: napríklad za nesprávne skladovanie nebezpečného odpadu s vysokým obsahom arzénu a olova.

Podľa informácií .týždňa sa na skládke ešte aj dnes nachádza toxický odpad. „Je to zmes všeličoho možného, ktorá je ťažko definovateľná," hovorí bývalý hutník, ktorý pracoval vo fabrike v Istebnom. V troske sa nachádza napríklad ferochróm uhlíkatý aj nízkouhlíkatý. Prvý je bezpečný, druhý podľa neho predstavuje zdravotné riziko. Keď prišla spoločnosť OFZ vlani v decembri so zámerom separovať trosku, problémom sa zaoberalo aj obecné zastupiteľstvo v Istebnom. Podľa technického pracovníka firmy OFZ Jozefa Lőrinca spracovávali v rokoch 1994 – 2004 len tzv. bezpečnú trosku z ferochrómu uhlíkatého. Potom však ťažba prešla do oblasti, kde už boli oba druhy trosky pomiešané. Keďže takýto materiál sa nedal predať ani inak použiť, separovanie sa skončilo.

Na rokovaní obecného zastupiteľstva pripomienkovali zámer firmy OFZ aj bývalí zamestnanci závodu Marián Hutlas a Miroslav Hečko. Podľa nich je najväčším nebezpečenstvom šesťmocný chróm: ak sa bude spracúvať pomiešaná troska, ktorá obsahuje aj ferochróm nízkouhlíkatý, uvoľní sa šesťmocný chróm, ktorý kontaminuje vzduch a podzemné vody. Podľa ekológa Jána Topercera z Univerzity Komenského v Bratislave obsahuje skládka aj nebezpečné kovy (molybdén, mangán), respektíve stopovo ďalšie prvky (volfrám, titán, zirkón).

.silný karcinogén

Aj Slovenská agentúra životného prostredia v Banskej Bystrici zverejnila v roku 2009 v časopise Enviromagazín článok, v ktorom uvádza, že doterajšie chemické analýzy „jed-

Firma OFZ chce v Istebnom odstrániť len malú časť z nebezpečnej skládky. Areál chce potom ponúknuť investorom ako priemyselný park.

zhutní a prekryje. Vytiahnu sa z nej časti, ktoré sú využiteľné vo výrobe ferozliatin a nebezpečné odpady. Troska je inertná, pričom sa bežne používa na cesty. A prečo ju chceme uložiť, a nie predať? Lebo je to 4,4 milióna ton. Také množstvo kameňa nie je možné nikde na Slovensku umiestniť. Asi 100-tisíc ton predáme na stavebné účely, zvyšok musíme dať naspäť. Naším primárnym zámerom je vyčistiť areál, aby sme ho mohli využívať na ekonomické účely.

.rieka Orava pôvodne pretekala cez dnešné troskovisko. Nie je tam riziko kontaminácie podzemných vôd?

Sedemnásť vrtov, ktoré máme, nám ukazuje, že tam kontaminujúce zložky nie sú. Práve naopak, stav sa zlepšuje.

.ako bude troska odizolovaná?

Odspodu nebude odizolovaná a zvrchu bude prekrytá. Podľa prieskumu, ktorý máme, je podložie nepriepustné. Spodná izolácia je irelevantná, pretože troska je inertná, takže by to bolo zbytočné vyhadzovanie peňazí.

.koľko bude stáť výstavba linky a ako to bude financované?

V rozpočte máme 20 miliónov eur, čo je hrubý odhad. Minimálne ďalších 20 miliónov bude stáť samotná prevádzka a predpokladáme, že 20 miliónov bude stáť manipulácia s materiálom. Až 50 percent peňazí môžeme dostať z eurofondov: predpokladáme, že sa nám ich podarí získať a zvyšok budeme financovať my.

.máte skúsenosti so separáciou takejto trosky z iných krajín?

V Nórsku a Chorvátsku sa z trosky staval prístav. Takáto halda sa nachádza aj v Poľsku a v Rumunsku. Používajú tam horšiu technológiu, ako je naša. Na oboch miestach som bol a väčšinu trosky predávajú na budovanie ciest, zvyšok ukladajú naspäť a zatrávňujú.

.odkiaľ máte technológiu?

Princíp je nemecký, ale aplikácia na minerály bola urobená na Ukrajine. Troska sa vyberie, podrví na kamene a tie prejdú skenerom.

.kam vyveziete stotisíc ton odpadu?

Podľa toho, aký bude. Ak bude nebezpečnej povahy, pôjde pravdepodobne do Partizánskej Ľupče. Ak bude iný, odvezieme ho na skládku na to určenú. .vš

VERONIKA ŠMIRALOVÁ (1–2)

noznačne potvrdili výskyt vysokých koncentrácií šesťmocného chrómu, molybdénu a ďalších ťažkých kovov v Istebnom“. Podľa agentúry je skládka veľkým rizikom aj pre možné ohrozenie podzemných vôd. „Vdychovanie prachu s obsahom šesťmocného chrómu vedie k rakovine pľúc, nosovým a prínosovým nádorom, poškodeniam pečene, obličiek, zápalom dýchacieho ústrojenstva, očí a kože vrátane vredov,“ varuje ekológ Topercer.

Na nebezpečenstvo zamorenia karcinogénnym chrómom upozorňuje aj Zoltán Bedrna z Prírodovedeckej fakulty UK, ktorý robil v Istebnom monitoring chrómu. „V pôde sa zistili vyššie obsahy karcinogénneho chrómu. Takýto odpad sa môže odstraňovať len v úplne uzavretom priestore a bez odvozu ďalšieho materiálu. Ako pôdoznalec varuje iniciátorov projektu pred nenapraviteľným zhoršením životného prostredia a negatívnymi dôsledkami na zdravie obyvateľstva. Realizovaný návrh by len rozšíril nebezpečenstvo znečistenia životného priestoru na Dolnej Orave,“ tvrdí Bedrna.

Spoločnosť OFZ však hroziace nebezpečenstvo úniku karcinogénneho chrómu odmieta. „Pri hutníckej výrobe vznikalo minimálne množstvo šesťmocného chrómu, ktorý sa mohol pôvodne v halde nachádzať. Chemickými reakciami však jeho drvivá väčšina dávno zreagovala na trojmocný chróm, ktorý je neškodný,“ tvrdí člen predstavenstva firmy Anton Sklárčik.

.kontaminovaný prach

Aktivisti sa obávajú aj technológie, ktorú chce firma využívať pri separovaní trosky. „Pri rozbíjaní haldy a prevoze trosky môže dôjsť k významnému zvýšeniu prašnosti v území, a teda k migrácii kontaminujúcich toxických látok do prostredia,“ myslí si ochranárka Ľubica Trubíniová. Iniciátorka petície proti sanácii haldy Alena Prečová pripomína, že prach bude ohrozovať aj sedemnástich zamestnancov firmy, ktorí budú desať rokov na skládke pracovať. Spoločnosť OFZ však tvrdí, že linka bude odprášená. „Všetky časti linky aj separátor chceme zakryť. Keby došlo k poruche odprašovania, linka sa automaticky vypne,“ reagoval člen predstavenstva firmy Sklárčik.

Aktivisti tiež upozorňujú, že troska sa nachádza len niekoľko metrov od rieky Oravy, chráneného územia. Rieka navyše pôvodne tiekla cez dnešné troskovisko, takže halda môže byť v kontakte s podzemnými vodami. Keď išli stavať závod v Istebnom, odklonili ju tak, aby nezavadzala. Firma OFZ však riziko unikania nebezpečných látok do podzemných vôd vylučuje. Podľa výskumov, ktoré si dali spraviť, je troskovisko nepriepustné. V registri environmentálnych záťaží, ktorý je zverejnený na stránke ministerstva životného prostredia, sa však píše, že existujú pochybnosti o účinnosti podložia skládky.

Podľa Trubíniovej by sa dalo riziko ohrozenia spodných vôd znížiť napríklad tým, že skládku odizolujú zvrchu aj zospodu: „Niekedy sa zvyknú budovať tesniace vrstvy či konštrukcie, čo je však ekonomicky náročné. Ak to plánujú spracúvať len mechanicky, ide o vysoko rizikovú činnosť.“ Podobný názor má aj bývalý zamestnanec fabriky v Istebnom: „Predtým, ako sa do toho pustia, by sa mal uskutočniť nezávislý výskum. To znamená odobrať a vyhodnotiť vzorky trosiek, spraviť analýzu na ťažké kovy aj analýzu možného unikania nebezpečných látok do vody. Až potom nech to niekto schvaľuje.“

Aj v analýze, ktorú si dala vypracovať spoločnosť OFZ vo firme AQUA-GEO Bratislava, sa uvádza, že pre podrobnejšie vyhodnotenie rizík treba rozšíriť výskum o nové terénne práce: „Problém sa javí predovšetkým pri ohraničení kontaminačného mraku znečistenia v smere jeho šírenia.“

.občiansky tlak

Spoločnosť OFZ chce začať so separovaním trosky už v júni. Najskôr však musí podľa ministerstva životného prostredia vypracovať hodnotiacu správu – vrátane vplyvu sanácie haldy na životné prostredie. Ak chce získať aj spomínaných 20 miliónov eur z eurofondov, musí zadefinovať svoje postavenie: to znamená, či chce triediť odpad ako pôvodca environmentálnej záťaže, alebo jej právny nástupca. „Nie sme pôvodcom trosky, ale jej vlastníkom,“ tvrdí spoločnosť OFZ.

V takom prípade však podľa ministerstva nemajú nárok na dotáciu: „Sanáciu môže ministerstvo podporiť len v prípadoch, že pôvodca záťaže neexistuje a povinnú osobu – buď právneho nástupcu, alebo vlastníka nehnuteľností – nebolo možné určiť.“ Spoločnosť OFZ však predpokladá, že dostane výnimku, čo nie je vzhľadom na jej konexie v politickom aj podnikateľskom zázemí strany Smer nepredstaviteľné (pozri rámček). Zdá sa, že túto firmu môže v jej zámeroch na Orave zastaviť len silný občiansky tlak, aký tu bol v kauze piešťanského CT.

Veronika Šmiralová je absolventkou Mediálnej školy .týždňa

Stará výrobná linka v Istebnom, kde sa desať rokov triedil odpad z nebezpečnej skládky. Miestni sa obávajú zamorenia ovzdušia karcinogénmi.

VERONIKA ŠMIRALOVÁ

Väzby, prepojenia a dotácie

V spoločnosti OFZ, ktorá stojí za skládkou v Istebnom, pôsobili aj ľudia s kontaktmi na Smer či finančnú skupinu J&T. Počas Ficových vlád sa darí aj spriazneným firmám, ktoré čerpajú dotácie z ministerstva hospodárstva.

generálny riaditeľ OFZ Vladimír Klocok v minulosti podnikal aj s Františkom Hodorovským. V 90. rokoch získala Hodorovského skupina v konkurze majetok hutníckej fabriky Oravské ferozliatinárske závody. Potom vznikla akciová spoločnosť OFZ, kde boli Klocok s Hodorovským členmi predstavenstva. Podľa týždenníka Trend investovala Hodorovského skupina aj do hotelierstva, lyžiarskeho strediska Kubínska hoľa či akvaparku Tatralandia. V jej portfóliu sú aj bratislavské hotely Holiday Inn a Hotel Bratislava.

V orgánoch Oravských ferozliatinárskych závodov sedeli – spolu s Klocokom – aj Ľubomír Blaško a Tomáš Chrenek. Všetci traja spolu pôsobili aj vo firme Profily. Blaško, ktorý zomrel v roku 2004 na infarkt, bol údajným sponzorom Smeru. V roku 2002 mal podľa zmluvy s vtedajším financmajstrom strany Fedorom Flašíkom, ktorú zverejnil denník SME, darovať Smeru 32 miliónov korún. Za utajený sponzorský dar mal Blaško garantované tri miesta na kandidátke strany: a v prípade vstupu Smeru do vlády by jeho ľudia obsadili aj post jedného štátneho tajomníka a funkcie v strategických podnikoch v energetike a na železniciach.

Chrenek je český miliardár slovenského pôvodu. Počas prvej Ficovej vlády vstúpila jeho skupina Agel do spoločnosti Fakon Pharm (distribútor liečiv), v ktorej mal v minulosti podiel aj bývalý predseda parlamentu Pavol Paška. Chrenekova firma Martek Medical získala v roku 2008 od štátnej Všeobecnej zdravotnej poisťovne – bez verejnej súťaže – lukratívnu zákazku na nákup liekov za stovky miliónov korún. Chrenek a rodina Ľubomíra Blaška sú personálne prepojení aj na firmu Budamar Logistics, ktorá je podľa polície podozrivá z daňových podvodov za vyše 20 miliónov eur (.týždeň č.10/2014).

Spolu s Klocokom pôsobil v orgánoch OFZ aj Branislav Gábriš: ten je momentálne v predstavenstve Tatralandie aj spoločnosti Tatry Mountin Resorts, za ktorou stojí finančná skupina J&T. Spolu s ďalšími predstaviteľmi Slovenskej kreditnej banky bol Gábriš v minulosti obvinený z poskytovania „vysoko rizikových“ úverov firmám, ktoré ich nemohli splatiť. Celkovú škodu polícia odhadla na viac ako dve miliardy korún: špeciálny prokurátor Dušan Kováčik však v roku 2011 trestné stíhanie zastavil. Gábriša s Hodorovským v tejto kauze zastupoval právnik Ivan Pohanka, ktorý sedel s Klocokom aj v orgánoch OFZ.

OFZ dlhodobo spolupracuje aj s firmou Transbet (Orava Skipark), ktorá dostala za prvej Ficovej vlády od ministerstva hospodárstva dotáciu vo výške 495-tisíc eur. V tom čase bol šéfom rezortu Ľubomír Jahnátek (Smer). V roku 2013 získala od ministerstva ďalšiu dotáciu takmer za 252-tisíc eur. Podľa týždenníka Trend má Klocok s manželkou Evou záložné práva aj na hotely Park v Dolnom Kubíne a Kultúra v Ružomberku, ktoré vlastní cez ďalšie firmy aj spoločnosť Transbet. Spomínaný hotel Park dostal v roku 2014 od rezortu hospodárstva takmer 800-tisíc eur. V tom čase už bol ministrom Tomáš Malatinský (Smer).

Lyžiarskemu stredisku Orava Skipark šéfuje Ľubomír Cimrák. Aj on pôsobil s Klocokom v orgánoch viacerých firiem – vrátane spoločnosti OFZ. Za prvej Ficovej vlády presadil Jahnátek Cimráka do dozornej rady Stredoslovenskej energetiky. V roku 2009 dostala firma Orava Skipark cez rezort hospodárstva 3,3 milióna eur, vlani získala ďalších 152-tisíc eur. Mimochodom, Klocok je dobrým priateľom s poslancom Smeru Dušanom Galisom.

Klocok na otázky, ktoré sa týkajú jeho personálnych prepojení a dotácií spriazneným firmám za Ficových vlád, neodpovedal. „Ak máte záujem škandalizovať osobu pána Klocoka a pripraviť jeho historický profil, ktorý pozostáva z pospájania nespojiteľných práv a poloprávd, nemienime sa na tom zúčastňovať,“ odkázal Ľubomír Schwarzbacher, zodpovedný za komunikáciu spoločnosti OFZ. **.vš .vag**

Miestni sa boja najmä rakoviny

Kedysi to vraj v Istebnom vyzeralo ako v mesačnej krajine. Červené stromy, žiadne huby a nad obcou prach ako atómový hríb. „Nechceme, aby sa situácia zopakovala,“ hovorí evanjelická farárka Alena Ďurčíková.

v bývalom štátnom podniku Kovohuty sa začala výroba ferozliatin v roku 1952. Predtým, ako zaviedli v osemdesiatych rokoch vo fabrike odprašovanie, sa do ovzdušia dostávali nebezpečné úlety z komínov. Od roku 1955 zomrelo v Istebnom podľa údajov v obecnej matrike 374 ľudí: z toho 21 percent na rakovinu. Napriek tomu, že nejde o vysoké číslo, miestni sú presvedčení, že za to môže najmä tamojšia fabrika, v ktorej pracovali takmer všetci muži.

Pred odprašovaním to vraj v dedine vyzeralo ako v mesačnej krajine. „Keď sme išli do práce, na pančuchách sme mali vypálené dierky. Jablká na stromoch boli zaprášené, na autách bol prach z komínov. Aj bielizeň, čo sme si vyvesili vo dvore, bola celá od prachu,“ spomína vdova Mária Maderová.

Jej muž pracoval v závode ako žeriavnik. Keď mal 43 rokov, zomrel na rakovinu pažeráka: „Začalo sa to slabosťou a nechutenstvom. Nevládal jesť ani piť, no do roboty musel ísť. Dlhé roky dýchal tie výpary. Keď som doktorovi povedala, že pracuje vo fabrike v Istebnom, zavrel kartotéku, pretože mu bolo všetko jasné.“ Maderová mala vtedy 38 rokov, zostala sama s dvoma deťmi. Na rakovinu zomrel aj jej otec a brat. „Keď sa prejdete po cmiteri, nájdete tam toľkých chlapov, čo poumierali mladí. V 70. a 80. rokoch zomierali veľa, každé tri mesiace až pol roka boli pohreby,“ hovorí Maderová a ukazuje prstom na miestny cintorín.

Manžel Zuzany Žuborovej zomrel, keď mal 38 rokov. Aj on robil vo fabrike žeriavnika, dlhodobo bol na invalidnom dôchodku. „Začali sme stavať chalupu, keď mu zrazu prišlo zle. Potom sa mu z nosa pustila krv, čo sa neustále opakovalo,“ spomína šesťdesiatnička Žuborová. Chalupu musela dostavať sama s dvoma malými dcérami, lebo jej muž už bol v nemocnici. Mladšia mala vtedy desať, staršia jedenásť rokov. „V Bratislave mu vyoperovali slezinu, bola to náročná operácia. Mysleli sme si, že to pomôže, ale nepomohlo. Zle sa mi o tom hovorí, tie rany sa zase otvárajú.“ Po smrti manžela sa musela obracať, aby vyžili. „Robila som poštárku, aby boli dáke koruny, neskôr som išla robiť do závodu upratovačku.“

Päťdesiatosemročný Pavol Bystrický nepochádza z Istebného, do obce sa prisťahoval. „Viete, ako som našiel Istebné? Podľa dymiacich komínov,“ spomína na svoju prvú cestu. Neskôr sa tu aj oženil, jeho svokor bol vedúci odprašovania. „V práci býval veľmi svedomitý. Keď zadymilo, sadol na motorku a už mastil do fabriky chlapov naháňať.“ Zomrel ako 66-ročný na rakovinu kosti. „Zistili mu to päť a pol roka pred smrťou. Od bolesti sa doslova plazil po stene. Svokra, ktorá pracovala v závode ako žeriavnička, vravela, že keď to tam buchlo, všetky tie výpary glgali do seba,“ hovorí Bystrický.

Bystrický hovorí, že keď bol asi pred pätnástimi rokmi v lese na čučoriedkach, Istebné takmer nebolo vidieť. „Nad obcou bol prach ako atómový hríb aj napriek tomu, že už fungovalo odprašovanie. Vyzeralo to hrozivo.“ Podľa miestnej evanjelickej farárky Aleny Ďurčíkovej v lese nerástli huby, stromy boli červené: „Ľudia si tu už zažili dosť, nechceme, aby sa situácia zopakovala.“ Teraz sa vraj vegetácia zlepšila. „V rieke sú opäť ryby a mloky, konečne sa tu príroda vracia do normálu. Keď sa skládka znovu otvorí, všetky jedy, ktoré sa v nej nachádzajú, sa opäť vypustia do ovzdušia,“ myslí si Ďurčíková. **.veronika Šmiralová**